

Az 1867. évi osztrák–magyar kiegyezést rendező osztrák és magyar törvények a külügyeket (is) elterően szabályozták. Az 1867:12. törvény 8. §-a értelmében a külügyek azon része közös, „melyek az Ő Felsége uralkodása alatt álló összes országokat együtt illetik”.¹ Az osztrák törvény viszont a külpolitika egészét közös ügynek minősítette: „Die auswärtigen Angelegenheiten mit Einschluß der diplomatischen und commerciellen Vertretung dem Auslande gegenüber, sowie die in Betreff der internationalen Verträge etwa nothwendigen Verfügungen”.²

A magyar törvény tehát a külügyek közösségét csak a közös védelemhez szükséges mértékben ismerte el. Az így meghatározott közös külügyek tartalmát azonban nem alapította meg, helyette megszabta a közös külügyminiszter teendőit: „a birodalom diplomatai és kereskedelmi képviseltetése a külföld irányában és a nemzetközi szerződések tekintetében fölmerülhető intézkedések”. Vagyis, amit az osztrák törvény a külügyekhez, mint közös ügyszorult, azt a magyar törvény a közös külügyminiszter teendőiként határozta meg. Az osztrák törvény a külügyek tekintetében semmilyen befolyásolást vagy beleszólást nem tett lehetővé az osztrák kormány számára, ellenben a magyar törvény 8. §-a biztosította a magyar és az osztrák kormány befolyását is a közös külügyek intézésére, mivel előírta, hogy a közös külügyminiszter a közös külpolitikát a két fél kormányával egyetértésben és beleegyezése mellett folytassa.

Mivel az 1867:12. törvény csak a Pragmatica Sanctióból folyó közös és együttes védelemhez szükséges külpolitikát tette közössé, ezért a magyar közjogi felfogás szerint a közös külügyszorult nem tartozó külügyekben Magyarország teljesen önállóan léphetett fel, vagyis Magyarország rendelkezett nemzetközi jogalanyisággal.³ Ezt nem befolyásolta, hogy ilyen esetekben is a közös külügyminiszter képviselte Magyarországot a nemzetközi kapcsolatokban.⁴ Ilyenkor ugyanis a nemzetközi szerződés tartalmának meghatározása nem a közös külügyminiszter, hanem a két kormány hatásköre volt. Plósz Sándor szerint „A nemzetközi szerződések körüli intézkedésekben nem különböztet a törvény szerződések között, de ha oly ügyet illet ez a szerződés, mely nem közös, ott az akaratelhatározás az iránt, hogy szerződés kötéssé-e s hogyan, a mienk”.⁵ A nem közös külügyekben tehát akár az is előfordulhatott, hogy adott ügyről Ausztria és Magyarország eltérően rendelkezett.⁶

A közös miniszterek jogállására vonatkozóan, törvényi szabályozás hiányában, a magyar közjog azt az álláspontot képviselte, hogy ők „a két állam organumai, kik a két állam akaratának végrehajtására, illetve a két állam által a hatáskörükbe áttett kormányzati teendők végzésére hivatottak”.⁷ A külügyminiszterrel kapcsolatban Thallóczy Lajos kifejtette: „ami viszont a külpolitika irányát illeti, azt sem a közös miniszterek határozták meg, hiszen arra mindkét ország miniszterelnöke befolyást gyakorolt”.⁸ Apponyi Albert szerint a közös szervek csupán a cselekvés eszközei. Az akaratképzés helye, vagyis ahol az állami akarat elhatározódik, az a két állam.⁹ Vagyis a magyar közjog a közös minisztereket pusztán a két állam akaratát végrehajtó szerveinek tekintette.¹⁰

Szabó Szilárd

Magyarország nemzetközi jogalanyiságának kérdése az 1907. évi gazdasági kiegyezés kapcsán

Vizsgáljuk meg, vajon mennyiben felelt meg a kiegyezést követő évtizedek gyakorlata a nemzetközi szerződések kötése tekintetében a hiányos és ellentmondásos szabályoknak. Vajon igazolja-e a gyakorlat a magyar közjogi felfogást Magyarország nemzetközi jogalanyisága vonatkozásában? A kiegyezést követő gyakorlat a nemzetközi szerződések aláírása tekintetében meglehetősen eltérő volt. Egyáltalán nem lehet azt állítani, hogy a nemzetközi szerződéseket a közös külügyminiszter, valamelyik másik közös miniszter, illetve a közös minisztertanács vagy egy közös miniszter meghatalmazottja általában rendszeresen aláírta volna. Még csak azt sem lehet állítani, hogy ez a kiegyezést követő években így lett volna. Már az 1868. július 15-iki postaegyezményt is csak osztrák és magyar meghatalmazottak írták alá. Sőt az 1872. május 21-iki vasútegyezményt csak két osztrák meghatalmazott, az 1873-ban és 1877-ben megkötött vasútegyezményt pedig a közös meghatalmazott mellett szintén csak osztrák meghatalmazott írta alá. Az 1871. október 5-iki távírda-egyezményt szintén csak osztrák és magyar meghatalmazottak írták alá. Az 1878. december 27-én Olaszországgal és az 1888. november 23-án Svájjal kötött kereskedelmi szerződéseket a közös külügyminiszter és a közös meghatalmazott, az 1884-ben Franciaországgal kötött kereskedelmi és hajózási szerződést pedig az osztrák–magyar követ és egy közös meghatalmazott írta alá.¹¹

Viszont ismeretes olyan nemzetközi szerződés is, amelyet a közös meghatalmazott mellett mindkét ország meghatalmazottja is aláírt (az 1881. november 3-iki nemzetközi filoxéraszerződés), és van olyan is, amit csak közös meghatalmazott írt alá (az 1878. május 25-iki postaegyezmény).¹² Még csak azt sem lehet mondani, hogy a nemzetközi szerződéseket a közös, közös érdekű, illetve önállóan intézett ügyek típusának megfelelően írták volna alá, hiszen a postaegyezmények között van, amit csak osztrák, van, amit osztrák és magyar, és van, amit csak közös meghatalmazott írt alá.¹³ A Herrenhaus bizottsága fel is rótt a közös külügyminisztériumnak, hogy megengedte, hogy a számára törvényben biztosított jogkört figyelmen kívül hagyva a nemzetközi szerződések vonatkozásában eltérő joggyakorlat alakuljon ki, ami – legalábbis a bizottság jelentése szerint – ellentétes volt a kiegyezési törvényekben lefektetett normákkal.¹⁴

Hasonló volt a helyzet a szerződő fél megnevezése körül is. Az 1890. október 14-iki vasútegyezményt Ausztria–Magyarország nevében írták alá („für Österreich–Un-

garn"). Az ehhez kapcsolódó pótegyezményt Ausztria és Magyarország nevében („*pour l'Autriche et la Hongrie*”), az 1902. március 5-iki brüsszeli cukoregyezményt külön-külön Ausztria és Magyarország nevében („*pour l'Autriche*”, „*pour l'Hongrie*”), ahol pedig csak az egyik ország meghatalmazottja írta alá a szerződést, ott csak az adott ország megnevezése szerepelt részes államként.¹⁵

Nézzük meg, hogyan igyekezett szabályozni ezt a kuzsa helyzetet az 1907.

évi gazdasági kiegyezéshez tartozó megállapodás. Az 1907. október 9-én Bécsben, Alois Lexa Freiherr von Aehrenthal közös külügyminiszter elnökletével és a két miniszterelnök (Wekerle Sándor és Max Wladimir Freiherr von Beck) részvételével tartott megbeszélés célja a „*nemzetközi szerződések megkötésénél felmerülő közjogi kérdésekre nézve egyetértőleg megállapított alapelvek*” meghatározása volt.¹⁶

Aehrenthal nem tartotta szükségesnek a meghatalmazottak esetén külön kihangsúlyozni, hogy melyik kormány meghatalmazottai, mivel szerinte a hivatali minőségük megfelelően jelöli, hogy ők két szuverén állam küldöttei. Másrészt úgy vélte, hogy a hatáskör messzemenő túllépését és az eddig követett gyakorlattal történő teljes szembehelyezkedést jelentené, ha a közös érdekű ügyekben kötéendő nemzetközi szerződések esetén az osztrák és a magyar meghatalmazott is aláírta a szerződést. Szerinte ezzel mindkét állam szuverenitása kifejezésre kerülne.¹⁷ Beck támogatta Aehrenthal véleményét, szerinte ugyanis anomáliához vezethet, ha az uralkodó meghatalmazottait egyszerre tekintenék az osztrák és a magyar kormány meghatalmazottainak. Wekerle nem támogatta, majd Szerényi József magyar kereskedelmi államtitkár áthidaló javaslatot tett, nevezetesen: tegyék a kormányra való utalást zárójelbe.¹⁸

Hasonló vita zajlott arról, hogy Ausztria és Magyarország önálló ügyeiben, amennyiben nem az uralkodó van megnevezve szerződéskötő félként, mi legyen a szerződéskötő fél megjelölése. A közös külügyminiszter szerint a nemzetközi jogban érvényesülő alapelvnek megfelelően két vagy több állam szövetsége kifelé, a külfölddel szemben egységes nemzetközi jogalanyiság formájában jelentkezik. Álláspontja szerint tehát ezekben az ügyekben is – függetlenül attól, hogy az ilyen ügyben kötött nemzetközi szerződés a Monarchia egyik vagy mindkét államában hatályba lép-e –, ha nem az államfő a szerződéskötő fél, az Ausztria-Magyarország megnevezés szerepeljen. Véle-

ményét azzal igyekezett alátámasztani, hogy a Monarchia államai a Pragmatica Sanctio révén egymással szövetségben állnak, így a külföld felé az Ausztria-Magyarország megjelölés alakjában egységes nemzetközi jogalanyként kell megjelennie. A szerződések bevezetőjében lehet majd arra utalni, hogy az melyik államra nézve hatályos.¹⁹ Még az „*Ausztria; Magyarország*” formához sem járult hozzá, mivel az szerinte a külföld szemében olyan érzést keltene,

mintha megváltozott volna a Monarchia alkotmányjogi berendezkedése. A magyar fél természetesen aggodalmait fejezte ki Aehrenthal nézetével szemben, és Beck sem állt egyértelműen a közös külügyminiszter mellé, sőt hangoztatta, hogy az ilyen jellegű szerződésekben korábban nem volt egyöntetű joggyakorlat.²⁰

Az október 13-iki ülésre már sikerült tisztázni a problémákat. Ezen a minisztertanácson csak a korábban felmerült

Darányi Ignác magyar és Auersperg osztrák mezőgazdasági miniszter gazdasági kiegyezési tárgyalása, mögöttük Wekerle Sándor (1907)

problémák megoldásait ismertették, vitára nem került sor. Ebből arra lehet következtetni, hogy a két tanácskozás között komoly egyeztetések folyhattak a kormányok és a külügyminisztérium között.²¹ A létrehozott megállapodás hivatalos magyar szövegű verziója szerint „*kiindulva abból, hogy azoknak az ügyeknek a szabályozása, a melyek az 1867. évi XII. törvényzcikk és az 1867. évi december 21-iki osztrák törvény (R. G. Bl. 146. sz.) határozmányai értelmében a közös minisztérium teendői közé tartoznak és egyúttal a két kormány hatáskörét érintik, az összes illetékes tényezők előzetes megegyezését feltételezi, a külügyminiszter és a két kormány, nehogy idegen államokkal való szerződések kötésénél úgy, amint az az utóbbi években történt, formai nehézségek által akadályozva legyenek, jogi álláspontjaik fenntartása mellett megállapodtak abban, hogy az ezen szerződések megkötésénél követendő eljárás tekintetében a mellékelt jegyzőkönyvi megállapodásokat létesítik*”. A megállapodás a nemzetközi szerződések kötésére vonatkozó eljárást a közös, a közös érdekű és az önállóan intézett ügyek kategóriái szerint szabályozta.

A közös ügyek tárgyában kötött nemzetközi szerződéseket lehetőség szerint államszerződések formájában kell kötni, vagyis a szerződéskötő fél az uralkodó, aki ilyen esetekben az „*Ausztriai császár; Csehország királya, stb. és Magyarország apostoli királya*” megnevezést viseli. Amennyiben nem az uralkodó köti a szerződést, akkor „*Ausztria-Magyarország közös kormánya, vagy: az osztrák-magyar Monarchia közös kormánya, vagy: cs. és kir.*

közös kormány” megnevezés utal a szerződéskötő félre. Ilyen szerződés kötésére csak közös meghatalmazott kaphat felhatalmazást, és ebből adódóan a szerződést csak közös meghatalmazott írhatja alá, a hivatali jelleg (pl. osztrák–magyar követ) megjelölésével.²² A közös érdekű ügyekben kötött nemzetközi szerződések esetében a szabályozás nagyjából megegyezett a közös ügyekre vonatkozó szabályozással, annyi különbséggel, hogy szerződéskötő félként szerepelhetett „az osztrák–magyar Monarchia két állama”, illetve „az osztrák–magyar Monarchia területei” is. Azonban „amikor területiális természetű megjelölésről van szó: Ausztria és Magyarország teendő ki”. Szerződéskötésre a közös meghatalmazott mellett az osztrák és a magyar kormány egy-egy meghatalmazottja is felhatalmazást kapott. A meghatalmazottak hivatali státusukat vagy meghatalmazotti minőségüket attól függően tüntethetik fel, hogy a másik szerződő fél meghatalmazottjai hogyan járnak el.²³

Az Ausztria és Magyarország által önállóan intézett ügyekben kötött nemzetközi szerződések esetén a bevezetésben kellett meghatározni, hogy melyik állam területére nézve lesz hatályos a szerződés. Ha az uralkodó kötötte a szerződést, meg kellett határozni, hogy császárként vagy királyként kötötte. Ha nem ő a szerződéskötő fél, akkor a következő megnevezéseket lehetett alkalmazni: „Ausztria; Magyarország – a cs. kir. osztrák kormány, a m. kir. kormány – Ausztria kormánya, Magyarország kormánya – illetőleg ha a két állam közül csak az egyik jó tekintetbe, Ausztria vagy Magyarország magában (megfelelően a többi megjelölésekkel)”.²⁴ Amennyiben a nemzetközi szerződés csak Ausztriára vagy csak Magyarországra nézve hatályos, akkor lehetséges volt csak osztrák vagy magyar meghatalmazottakat felhatalmazni a szerződés kö-

tésére.²⁵ Ha a meghatalmazottak az aláírásnál feltüntetik államaikat, akkor közös meghatalmazott esetén a „pour l’Autriche et pour la Hongrie” jelölést kellett alkalmazni. Ha csak osztrák meghatalmazott volt, akkor az ő esetében csak Ausztriára vagy az osztrák kormányra kellett utalni. Ugyanezt a módot kellett alkalmazni csak magyar meghatalmazott esetében. Hasonló eljárást kellett követni a megállapodás szerint a nemzetközi értekezletek tekintetében. Vagyis az ügy kategóriája határozta meg, hogy csak közös meghatalmazott, vagy mellette még a két kormány meghatalmazottja is részt vett a tárgyaláson. Önállóan intézendő ügyben pedig a két állam meghatalmazottja egymagában is eljárhatott. Az aláírásokra és a meghatalmazottak megjelölésére a nemzetközi szerződésekre vonatkozó szabályok voltak az irányadók.²⁶

Összefoglalásként megállapíthatjuk tehát, hogy „a birodalom diplomatai és kereskedelmi képviseltetése a külföld irányában és a nemzetközi szerződések tekintetében fölmerülhető intézkedések” tárgyában kötött megállapodás egyértelműen a magyar közjogi felfogás győzelmét hozta. Ezt még jobban alátámasztja az a tény, hogy az 1907. évi gazdasági kiegyezéshez fűzött jegyzőkönyv szerint a kereskedelmi szerződéseket ezentúl a közös külügyminiszter vagy egy közös meghatalmazott mellett mindkét kormány meghatalmazottjai is aláírják.²⁷ Ezzel először került be egy osztrák törvénybe egy, a magyar közjogi gondolkodásnak megfelelő passzus.²⁸ Ezt az Abgeordnetenhaus és a Herrenhaus képviselői közül is sokan felismerték. Karl Freiherr von Chiari, Joseph Redlich, Eugen Levycy és Stanislaus Lazarski mellett maga Beck miniszterelnök sem tagadta, hogy a kereskedelmi szerződések vonatkozásában engedni voltak kénytelenek a magyar félnek.²⁹

SZABÓ, SZILÁRD

Die Frage der völkerrechtlichen Rechtssubjektivität von Ungarn anhand des Wirtschaftsausgleiches im Jahre 1907

(Zusammenfassung)

Der Aufsatz untersucht die Regelung der Außenbeziehungen im staatsrechtlichen System der Österreichisch-Ungarischen Monarchie und die Frage der völkerrechtlichen Rechtssubjektivität der zwei Staaten anhand des Wirtschaftsausgleiches im Jahre 1907. Nach der anfänglichen lückenhaften und inkohärenten Regelung war 1907 Ziel der beiden Parteien – unter Beteiligung des Außenministers und der beiden Ministerpräsidenten – einvernehmliche Grundprinzipien für die öffentlich-rechtlichen Fragen

der völkerrechtlichen Vertragsabschlüsse zu bestimmen. Die Vereinbarung brachte den Sieg der ungarischen staatsrechtlichen Auffassung, laut des zum Wirtschaftsausgleich im Jahre 1907 beigelegten Protokolls sollten zukünftig – neben dem gemeinsamen Außenminister oder einem gemeinsamen Bevollmächtigten – auch die Bevollmächtigten der beiden Regierungen die Handelsverträge unterzeichnen.

Jegyzetek

¹ <http://www.1000ev.hu>

² §. 1. Das Gesetz vom 21. Dezember 1867, RGBl. 146, betreffend die allen Ländern der österreichischen Monarchie gemeinsamen Angelegenheiten und die Art ihrer Behandlung. (<http://alex.onb.ac.at>)

³ Polner Ödön: *Közös ügyek*. Különlenyomat a *Jogi lexikon* IV. kötetéből (Singer és Wolfner, Budapest, 1901, 61. p.); Ferdinandy Gejza:

Magyarország közjoga (Politzer Zsigmond és fia, Budapest, 1902, 570–571. p.); Kmety Károly: *A magyar közjog tankönyve* (Grill, Budapest, 1911, 504. p.). Mivel Friedrich Tezner szerint a két államnak csak a közös ügyek terén nincs önálló intézkedési joga, így ezt az elvet közvetve ő is elismerte. Lásd Balogh Arthur: *Az 1867. XII. t.-cz. felfogásának kérdéséhez* (Athenaeum, 1913, 1. szám, 39. p.)

- ⁴ „A magyar állam külön nemzetközi jogi alanyiságát a szerv közössége nem alterálja”. (Márfy-Mantuano Rezső: *Külfüggőink közössége Ausztriával*. Benkő Gyula Könyvkereskedése, Budapest, 1908, 102. p.). Hasonlóan: Weller Mónika: *Az Osztrák–Magyar Monarchia kialakulásával és fennállásával kapcsolatos egyes nemzetközi jogi kérdésekről* (Állam- és Jogtudomány, XXXVIII. 1–2., 1996–1997, 99. p.)
- ⁵ Márfy-Mantuano, 1908: i. m., 98. p.
- ⁶ Olechowski-Hrdlicka, Karin: *Die gemeinsamen Angelegenheiten der Österreichisch-Ungarischen Monarchie* (Peter Lang, Frankfurt am Main, 2001, 221. p.)
- ⁷ Polner, 1901: i. m., 101. p.; Nagy Ernő: *Magyarország közjoga (Államjog)* (Athenacum, Budapest, 1907, 467. p.). Hasonlóan: Georg Jellinek: „Durch Vertrag können nun staatliche Einrichtungen derart zu gemeinsamen gemacht werden, dass ein und dieselben physischen Subjecte und Objecte einen rechtlich mehrfachen Charakter erhalten. Daher haben die gemeinsamen Organe und Institute staatsrechtlich einen doppelten Charakter, sie gehören sowohl dem Staatsorganismus Ungarns, als dem Oesterreichs an”. (Jellinek, Georg: *Die Lehre von den Staatenverbindungen*. Alfred Hölder, Wien, 1882, 242. p.)
- ⁸ Somogyi Éva: *A közös minisztertanács működése (1896–1907)* (Századok, 138., 1985, 5–6., 1105. p.)
- ⁹ Apponyi, Albert Graf: *Die rechtliche Natur der Beziehungen zwischen Österreich und Ungarn* (Carl Fromme, Wien und Leipzig, 1911, 56. p.). Hasonlóan: Redslob, Robert: *Abhängige Länder* (Veit, Leipzig, 1914, 213–215. p.)
- ¹⁰ Ferdinandy Gejza: *Magyarország közjogi viszonya Ausztriához és annak történelmi fejlődése* (Pallas, Budapest, 1892, 228. p.); Andrassy Gyula: *Az 1867-iki Kiegyezésről* (Franklin, Budapest, 1896, 166. p.)
- ¹¹ 23 der Beilagen zu den stenogr. Protokollen des Herrenhauses – XVIII. Session 1907. Bericht der Ausgleichskommission, 18–19. p. (<http://alex.onb.ac.at>). A továbbiakban: Bericht, SPH.
- ¹² Bericht, SPH, 18–19. p.
- ¹³ Az osztrák kiegyezési törvény nem választotta szét a közös és közös érdekű ügyeket, hanem azokat az ügyeket is, amelyeket a magyar kiegyezési törvény közös elvek alapján intézendőnek minősített, a közös ügyek kategóriájába sorolta (§§. 1–2, 21. 12. 1867. RGBl. 146.)
- ¹⁴ Bericht, SPH, 19. p.
- ¹⁵ Bericht, SPH, 18–19. p.
- ¹⁶ Protokoll über die am 9. Oktober 1907 zu Wien unter dem Vorsitz des Ministers des kaiserl. und königl. Hauses und des Aeußern Freiherrn von Aehrenthal stattgehabten gemeinsamen Ministerberatungen. G. M. C. P. Z. 462. HHStA PA XL Interna Karton 306. Gemeinsame Ministerratsprotokolle 1907–1908. V.; a továbbiakban: Protokoll 1907. X. 9.
- ¹⁷ „Abgesehen davon, erachte er es keineswegs für notwendig, daß bei Nennung der österreichischen und ungarischen Delegierten in der Vollmacht ihre Delegierteneigenschaft als 'délégué du Gouvernement d'Autriche' und 'délégué du Gouvernement d'Hongrie' ausdrücklich hervorgehoben werde. Es bedeute bereits ein weitgehendes Zugeständnis und sei ein völliges Novum gegenüber der Vergangenheit, wenn fortan bei Vertragsabschlüssen über paktiert gemeinsame Angelegenheiten österreichische und ungarische Vertreter mit zu unterzeichnen berufen würden. Durch die Anführung ihres Amtscharakters, beispielweise 'Sektions-Chef im k. k. österr. Handelsministerium', 'Staatssekretär im königl. ungar. Handelsministerium', komme die Eigenschaft der Delegierter als Vertreter der österreichischen und der ungarischen Regierung und damit die souveräne Stellung beider Staaten unzweifelhaft zum Ausdruck”. (Protokoll 1907. X. 9.)
- ¹⁸ Protokoll 1907. X. 9.
- ¹⁹ „Zunächst erinnert der Vorsitzende an die von der völkerrechtlichen Doktrin aufgestellte Maxime, derzufolge 'falls zwei oder mehrere Staaten sich zu einer Union vereinigen, diese nach außen hin, in welcher Beziehung immer lediglich als ein einziges völkerrechtliches Rechtssubjekt aufzufassen komme'. Der von ihm eingenommene Standpunkt, an welchem er auch weiterhin festhalten müsse, sei der, daß es auch in Verträgen über autonome Angelegenheiten – gleichgiltig ob dieselben für beide Staaten der Monarchie oder nur für einen von ihnen Geltung haben sollen – für den Fall, daß nicht die Staatsoberhäupter als Parties contractantes figurieren, auf unserer Seite immer Autriche-Hongrie als vertragschließender Teil genannt zu werden hat. Dieser Standpunkt finde seine unerschütterliche Stütze darin, daß die beiden Staaten der Monarchie, durch die pragmatische Sanktion miteinander verbunden, nach außen hin nur als eine Einheit unter der zusammenfassenden Bezeichnung 'Autriche-Hongrie' erscheinen können”. (Protokoll 1907. X. 9.) Báró Burián István közös pénzügyminiszter erről így írt naplójában: „Aehrenthalnál. Nagy ellenzés nála a kiegyezésnél használt közjogi formulázások ellen. Ragaszkodik az eddigi terminológiához a keresk. Szerződéseket illetően, nehogy a külföld előtt a monarchia egysége kevésbé kidomborodjék. [...] En igen értem Ae. álláspontját és méltánylom [...], de nem osztom teljesen, mert a terminologia kell, hogy megfeleljen a valódi helyzetnek, s ne akarja azt eltakarni, a mi nem lehetséges és nem szükséges. Megsiratott status quo ante-kat nem lehet megmenteni terminológiához való ragaszkodással.” (Báró Burián István naplói 1907–1922. Szerk. Horváth Erzsébet, Tenke Sándor. Református Egyház Zsinati Levéltára, Budapest, 1999. 9. p.)
- ²⁰ „Doch dürfte man, auch seiner Meinung nach, nicht außer Acht lassen, daß man sich gerade auf dem Terrain der autonomen Angelegenheiten in einer Zwangslage befinde, wie denn auch von einer, von einem einheitlichen Gedanken getragenen vertragsrechtlichen Praxis in dieser Materie – ein Blick in die Vergangenheit genüge – füglich nicht gesprochen werden kann”. (Protokoll 1907. X. 9.)
- ²¹ Protokoll über die am 13. Oktober 1907 zu Wien unter dem Vorsitz des Ministers des kaiserl. und königl. Hauses und des Aeußern Freiherrn von Aehrenthal stattgehabten gemeinsamen Ministerberatungen. G. M. C. P. Z. 463. HHStA PA XL Interna Karton 306. Gemeinsame Ministerratsprotokolle 1907–1908. V. (a továbbiakban: Protokoll 1907. X. 13.)
- ²² Protokoll 1907. X. 13.
- ²³ Ennek megfelelően az aláírás csak a meghatalmazottak nevével vagy a hivatali jellegüket tartalmazta („N. N. Ambassadeur d'Autriche-Hongrie, N. N. Conseiller ministériel au Ministère Imperial Royal autrichien du Commerce, N. N. Conseiller ministériel au Ministère Royal hongrois du Commerce vagy N. N. Ambassadeur d'Autriche-Hongrie, N. N. Délégué du Gouvernement d'Autriche, N. N. Délégué du Gouvernement de Hongrie”). (Protokoll 1907. X. 13.)
- ²⁴ Protokoll 1907. X. 13.
- ²⁵ „A legfelső meghatalmazásban kifejezendő, vajon a képviselők az államszerződésnek Ófelsége legfelső nevében mindkét állam vagy csak az egyik és ez esetben melyik számára leendő megkötésére hatalmaztatnak meg.” (Protokoll 1907. X. 13.)
- ²⁶ Protokoll 1907. X. 13.
- ²⁷ Schlußprotokoll anlässlich der Unterzeichnung des Vertrages betreffend die Regelung die wechselseitigen Handels – und Verkehrsbeziehungen zwischen den im Reichsrat vertretenen Königreiche und Ländern und den Ländern der heiligen ungarischen Krone. 22 der Beilagen zu den stenogr. Protokollen des Herrenhauses – XVIII. Session 1907. 153. p. (<http://alex.onb.ac.at>)
- ²⁸ 30. 12. 1907, RGBl. 278.
- ²⁹ Chiari hozzászólásában kifejtette: „Sehen Sie sich die staatsrechtlichen Belange an, so werden Sie mir vollkommen recht geben, daß in diesen Vorlagen sowohl im Meritum als auch in der Stilisierung derselben ein weiterer Schritt zur vollkommenen selbständigen Stellung Ungarns als unabhängigen Staates gegeben ist (Zustimmung. – Ruf: sogar völkerrechtlich!). völkerrechtlich auch”. (Stenographische Protokolle des Abgeordnetenhauses, 27. Sitzung der XVIII. Session, 25. Oktober 1907. 2154. p.; <http://alex.onb.ac.at>; a továbbiakban: SPA). Hasonlóan: Levycky, SPA, 28. ülés, 1907. október 28., 2219. p.). Redlich szerint megszűnik Ausztria nemzetközi jogi egysége („die völkerrechtliche Einheit Österreichs”), mivel Magyarország nemzetközi jogalanyiságot nyer („dem Auslande gegenüber ein neues politisches völkerrechtliches Subjekt auftritt”) (SPA, 30. ülés, 1907. október 30., 2359. p.). Lazarski szerint „durch

den Inhalt des Ausgleiches vom Jahre 1907 ist tatsächlich Ungarn in staatsrechtlicher Beziehung nicht bloß nach innen ein selbständiger Staat geworden, sondern effektiv nach außen. [...] Tatsächlich ist jetzt Ungarn... politisch nach außen hin ein besonderes völkerrechtliches Rechtssubjekt geworden mit dem Rechte... auch den auswärtigen Staaten gegenüber selbständig zu ordnen und selbständig zu bestimmen". (SPA, 50. ülés, 1907. december 17., 3532. p.) Beck:

„ich leugne indessen keineswegs, daß diese Form der Vertragsunterfertigung ein wertvolles Kompromiß zwischen den Wünschen Ungarns, seine staatsrechtliche Selbständigkeit auch fremden Staaten erkennbar zu machen und dem Bedürfnisse bildet, die auch im ungarischen Ausgleichsgesetz anerkannte reale Existenz der beide Staaten umfassenden Monarchie völkerrechtlich zu beurkunden". (SPA, 29. ülés, 1907. október 29., 2256. p.)

Meglehet, nem szokványos, hogy egy recenzált könyv szerzője válaszol a munkáját ért bírálatra, különösen, ha az alapvetően pozitív hangvételi, illetve végkicsengésű. Mindazonáltal Szabó Szilárd *Elemzés a dualizmus kori Magyarország kormányformájáról* című bírálata, mely a *Jogtörténeti Szemle* 2011. évi 3. számában jelent meg *Kormányzás a dualizmus korában. A XIX. századi európai parlamentarizmus és Magyarország kormányformája a kiegyezés után, 1867–1918* című könyvről, „néhány pontatlanságra” is felhívja a figyelmet, s azt a látszatot kelti, hogy a kötetben több ténybeli tévedés is előfordul. Ennek kapcsán szükségesnek tartok néhány megjegyzést tenni – anélkül persze, hogy értékelő megállapításaira reagálnék.

Ami azt illeti, alig hiszem, hogy egy olyan nagymonográfia, amely egy egész korszak kormányzati rendszerét elemzi, mentes lehetne bizonyos hibáktól és tévedésektől. Biztosan ebben a könyvben is előfordulnak, azok az állítások azonban, amelyeket bírálóm megemlít, nem tartoznak ezek közé.

Szabó Szilárd felrója, hogy könyvem tartalmazza azt a „közkeletű tévedést”, amely szerint I. György brit uralkodó nem tudott angolul. Könyvemben valóban arra hivatkozom, hogy a király nyelvtudásának hiánya hozzájárult az angol kabinet elkülönüléséhez és önállósodásához az uralkodói hatalomtól. Bírálóm írásában Hahner Péter *Újabb 100 történelmi tévhit* című népszerű történelmi lektűrjét veszi alapul, amelynek szerzője I. György király egyik életrajzírójára hivatkozik, aki már „cáfolta”, hogy I. György nem tudott angolul.¹ E hivatkozás forrása pedig alighanem az interneten nyilvánosan hozzáférhető enciklopédia, a *Wikipedia* „George I of Great Britain” címszava, amely számos brit internetes fórumon is standard hivatkozási alapul szolgál e „tévhit” cáfolatához. Azért gondolom, hogy a kritika csupán e forrásra támaszkodott, mert egyrészt Hatton nem azt az állítást cáfolta, hogy I. György a kabinettanács elkülönülésekor, vagyis uralkodása első éveiben nem tudott angolul, hanem azt, amely szerint soha nem is tanult meg.² Másrészt azért, mert a recensens csak ezt az interneten keringő forrást használja, s nem vesz tudomást a kérdésre vonatkozó, egyébként egyöntetű forrásokról. Így például Henry Hallam klaszikus, háromkötetes angol alkotmánytörténetéről, amely megemlíti, hogy I. György népszerűtlenségéhez nagyban hozzájárult, hogy trónra lépésekor nem tudott angolul,³ ami lényegében köztudottnak tekinthető.⁴

Szabó Szilárd szerint tévedés az 1871. évi német alkotmányt oktrojálni minősíteni, „hiszen arról a *Reichstag*

DISPUTA

Észrevételek Szabó Szilárd könyvkritikájához

[valójában a két kamara együtt – Sz. Z.] (...) törvényt alkotott”. Bírálóm továbbá nem talált utalást ebben az alkotmányban az uralkodás isteni eredetére, amelyre a könyvben hivatkozom.

Véleményem szerint azonban mindkét megjegyzés megalapozatlan. Az alkotmányt ugyanis I. Vilmos német császár a hivatalos lapban az alábbi szavakkal hirdette ki: „*Wir Wilhelm, von Gottes Gnaden Deutscher Kaiser, König von Preußen verordnen hiermit im Namen des Deutschen Reichs, nach erfolgter Zustimmung des Bundesrathes und des Reichstages, was folgt*”⁵ („Mi, Vilmos, Isten kegyelméből német császár, Poroszország királya, a Német Császárság nevében, a Szövetségi Tanács és a Birodalmi Gyűlés jóváhagyását követően, ezennel az alábbiakat rendeljük el”), ami egyaránt világossá teszi az isteni felhatalmazáson alapuló uralkodás iránti igényt és az alkotmány oktrojált jellegét. Az utóbbi ugyanis nem tételes jogi fogalom, hanem az alkotmányozás módjára utaló kategória. Az az érv, amely szerint az alkotmány azért nem volt oktrojált, mert arról a parlament is szavazott, olyan, mintha a két Napóleon által kiadott alkotmányokat fogalmilag a legdemokratikusabbnak találnánk, mert kiadóik azokat – jó bonapartista szokás szerint – a néppel is megszavaztatták. Az 1871. évi alkotmány szövege egyébként egy-két kisebb módosítással az Észak-Német Szövetség 1867. évi alkotmánya volt, amely pedig a Szövetséget létrehozó fejedelmek közötti politikai megállapodáson alapult, végül pedig szövegét Bismarck terjesztette elő, esélyt sem adva a törvényhozásnak, hogy azon lényegesen módosítson (ezért is nevezik sokan „bismarcki alkotmánynak”).

Szabó Szilárd „némi bizonytalanságot” vél felfedezni a könyv fogalomhasználatában is. Ez távolról sem elképzelhetetlen, mindenesetre bírálóm azon megjegyzése, mely szerint a „birodalom” kifejezésnek nincs közjogi tartalma, a dualizmus kori magyar közjogra bizonyosan nem igaz, hiszen ez valójában magának a kiegyezési törvénynek a fogalomhasználata.⁶ Annak az állításnak